

**Справка за оригиналните научни приноси на публикациите на
доц. д-р Теодор Леков, представени за целите на конкурс за професор
по 2.1. Филология (Египтология – език и култура на Древен Египет),
обявен в ДВ, бр. 52 от 27.06.2025**

Научните приноси на представените за целите на конкурса две монографии, три студии и шест статии са ориентирани в три направления – А) религиоведско-културологични Б) езиковедски и В) преводачески.

1. **В религиоведско-културологичен план** приносен характер за египтологията и свързаните с нея науки за древността имат теоретичните постановки, посветени на изследването на мита и проблема за «скритостта» на египетския мит, въпрос който е повдигнат от Ян Асман в края на 70-те години на миналия век. Липсата на записан египетски мит (разбиран като митологичен наратив) като част от традицията на сакралните текстове в египетската култура е предизвикал много спорове и полемика, която продължава до днес. Предложени са различни обяснения, които да обяснят тази липса – монументалния характер на египетската култура, доминиращото влияние на ритуала над мита, характера на египетската писменост и т.н. Предложеното решение разглежда проблема от друга гледна точка. Самото определение за мит включва разбирането за мит като разказ, история за божествени събития. Споменаванията, „цитатите“ от различни митове в свещените текстове, се тълкуват от някои изследователи като свидетелство за градивния елемент на мита, наричан митема, митологема и т.н., които присъстват в текстовете и от които впоследствие и по-късно възникват митовете. Предложеното значение на *мит* в публикациите, представени за конкурса се отнася до изначалното твърдение, обясняващо фундаментални истини за произхода за света, без това твърдение, истина, да бъде реализирано като история, разказ. Така се прави разграничение между *мит* и *митологичен наратив*. Въвеждат се понятията модели на светоусещането, които са определени като: *магичен*, *митологичен* и *логичен*. Всеки от тези модели се основава на различна представа за времето, пространството и организация на събитията. Първият модел – *магическия* е основан на осъзнаването на единството на света. Основа на това светоусещане е

разбирането, че всичко в света има един общ произход и поради тази причина всичко в света е взаимосвързано до степен, че индивидуалното „Аз” на субекта на практика се губи. Времето в магическия модел на светоусещане може да бъде наречено *спонтанно* или моментно. Вторият модел на светоусещане е *митологичния*. *Митологичното* е концептуализирането на *магическото*. Митологичното създава ред от хаоса на безкрайните възможни превъплъщения на магичното. Придобитата чрез магичното опитност създава устойчива картина на света, като разкрива неговите движещи сили и първопричини за появата на нещата. Осъзнаването за единството и целостта на света, характерно за магичното, се запазва, но в митологичното субектът осъзнава дистанцията между изначалното идеално състояние на света и конкретното моментно състояние. Митологичното разбира целостта на света като разкрива механизма на връзката между *микрокосмоса* и *макрокосмоса*, между частното и общото. Ако магическото осъзнаване на света е *индивидуално* и лично, то митологичното е *колективно* и изгражда представите за света в обществото. Митологичното осъзнаване е въплътено в културните модели, в езика и ритуала. Третият модел на светоусещане е *логическото* осъзнаване. При него субектът е онтологически напълно отделен от обектите, които осъзнава. При това отделяне субектът е способен да изгради система от устойчиви обекти и техните релации, така че създаде картината на триизмерното пространство. Обектите и релациите между тях са дотолкова устойчиви, че създават усещането за това, че те са „обективна” реалност, която съществува независимо от субекта, който я осъзнава. Логическото осъзнаване предполага, че субектът може да търси закономерности на взаимоотношение между отделните обекти и причинно-следствена връзка за тези взаимоотношения, която да сглобява множеството обекти в единна система и устойчива картина на света. Тази причинно-следствена връзка е задължително линейна и крайна. Едно твърдение води до друго, а то на свои ред до следващото, структурата на този тип мислене е винаги линейна. Затова митологичния наратив може да съществува само в условията на линейното време и логично светоусещане и това е причината за неговото отсъствие в сакралните текстове, основани на магическото и митологично светоусещане. Трябва да се прави разлика и по отношение на характера на текстовете. Първоначално основните писани текстове са в сферата на свещеното, поради магическия характер на египетската писменост. Литературните текстове, които са в сферата на ежедневно и земното първоначално са в устна форма, по-късно постепенно те се

прехвърлят и в писмена форма, а впоследствие навлизат и в сферата на свещеното. Този процес може да се проследи в протежение на няколко хилядолетия в развитието на древноегипетската култура. Това означава, че както чисто магичното светоусещане се осмисля от митологичното и митологичното взима връх в основните идеологически форми на културата, така впоследствие, в края на второто хилядолетие и все по-отчетливо през първото хилядолетие пр.Хр., линейно-логическото разширява своите граници и започва да измества митологичното. Затова през първото хилядолетие можем да открием митологичен наратив като част от сакрален и магически текст. Разграничаването на различните модели на светоусещане и формирането на сакралния текст около магичното и митологично повдига въпроса за това доколко подобни теоретични постановки могат да намерят отражение в древноегипетски понятия и реалии. Приносен момент е анализа на стилистичните особености на Текстовете на пирамидите, които показват белези, доказващи наличието на тези модели, основани на тъждеството. Описани са различните логически модели за изразяване на тъждеството, което е в основата на магическото и митологично светоусещане. По отношение на магическите текстове в царските гробници на Старото царство можем да предположим, че заявените модели на светоусещане намират поне в общи линии отражение в древните термини – магическото светоусещане – в текстовете, изпълнени с магическата сила-*хекау* и митологичното – в текстовете изпълнявани от и за царя, изпълнени с магическата сила-*аху*.

2. Друг важен принос следва от прегледа на дискусията по темата за реда на четене на пирамидите. Направените наблюдения и анализи на типологията на Текстовете на пирамидите, тяхната класификация и възможния ред на четене, отношението между съдържанието на текстовете и тяхното разположение в гробниците, водят до заключенията, че „космографската теория“ представена в работите на редица автори не бива да се възприемана опростено и съответните помещения в пирамидата да бъдат задължително отъждествявани с космическите сфери – Дуат, Ахет, Небе, а текстовете да бъдат четени задължително линейно и да следват посоката отвътре - навън. Съществуващите противоречия в тези теории могат да бъдат обяснени с различното отношение към съществуващото архитектурно пространство – то може да се мисли в няколко плана – реален (физическото пространство) и символичен (митологичното космическо пространство, което не е ограничено физически). Това означава, че присъствието на даден

текст на определено място може да изпълнява едновременно няколко роли, а текстовете да се намират в „диалог“ – записаните заклинания на една стена да кореспондират със заклинанията на срещуположната и да „звучат“ едновременно, а не да бъдат четени последователно. Тези наблюдения не противоречат на основните тези на «космографската» терория, но я допълват и показват насоки за бъдещи проучвания по темата.

3. Приносен характер има анализът, посветен на стилистиката на Текстовете на пирамидите, тъй като характерния паралелизъм на членовете (*parallelismus membrorum*) е разгледан през призмата на митологичния модел на светоусещане и се показани различните възможности за изграждане на логическо твърдение, което е в основата на функционирането на този модел. Първи опити за изследване в тази посока са направени още от Гарно, но направените тук наблюдения са съществено развитие на неговата теза.

4. Приносен момент има направените наблюдения за употребата на понятията *rehim* и *nam* като категории хора в Текстовете на пирамидите и тяхната съдба в отвъдното. Анализирани е изразът „плът в него“=“негова плът“ (на царя) по отношение на хората-*nam*. Това е причината на тези хора да се гарантира, че небесните врати ще бъдат отворени, докато за хората-*rehim* достъпът до небесата е ограничен. Царят ръководи своите подчинени като крайниците на една божествена плът и защото са част от тази божествена плът, организирана и ръководена от царя, той може да ги спаси, водейки я към безсмъртието.

5. Приносен момент има представянето на темата за раждането на владетеля и образа на Слънчевото око, тъй като този образ не е разглеждан досега. В примерите за Слънчевото око прави впечатление, че Слънчевото око се свързва главно с Ре и не се употребява по отношение на Атум. Атум е свързан с Окото на Ре в единствено в ТП Закл. 207-208, от където става ясно, че Атум се намира в Окото на ладията на бога, или Окото на Ре. Това е очаквано, тъй като както бе показано Окото на Ре е образ на раждането на царя и слънцето, докато Атум е името на залязващото, пълното, нощното слънце. Приносен характер имат и наблюденията за взаимоотношенията на царя и слънцето, описани в Текстовете на пирамидите.

6. Приносен характер има анализът на употреба на понятията Ка, Ба и Ах при възнесението на царя, описано в Текстовете на пирамидите и използваните метафори, описващи това възнесение.

7. Анализът на описанията на смъртта на царя в **The Dead of the Egyptian King** има приносен характер, защото в работата са събрани всички известни ни текстове, описващи царската смърт, което до сега не е правено в научната литература. Доказва се, че агентът на възнесението, който в повечето случаи не е изрично назован и е отбелязан само царското име е царското Ба. Именно Ба е тази форма на съществуване след смъртта, която се възнася и именно Ба на царя се слива с Твореца-Слънце.

8. Приносен характер има и достигнатият извод в **Идентификацията на части на тялото на мъртвия с божествата (Gleidervergottung)** за смисъла на магическите формули на идентификация, където частите на тялото на мъртвеца се отъждествяват с различни божества. Анализирания примери показват, че ако при сътворението боговете се възприемат като «плът» и «крайници» на бога, то и при смъртта откриваме същата образност, която ни внушава единението на мъртвия с Бога-творец, но в обратен ред. Частите на тялото на мъртвия са отъждествени богове, боговете са също така и крайници от тялото на Бога-Творец, следователно мъртвият се е слял с Бога-Творец. В този случай процесът обръща посоката си, връщайки се в изходната точка, към момента на сътворението. Това „връщане“ към изначалния творчески акт е гаранцията за повторното оживяване на мъртвеца.

9. Приносен характер имат направените изводи при анализа на изображения в религиозен контекст (**Between Word and Image in Ancient Egyptian Religious Texts, Визуалният образ на Твореца в Древен Египет**). И в двете работи се засяга въпроса за взаимовръзката между слово и образ в развитието на египетската културна традиция. Изводите са, които очертават ново поле за изследване по темата, показват, че образът постепенно придобива самостоятелна роля и измества значението на текста. В някои случаи вместо даден религиозен текст се появяват абстрактни и символични образи, които заместват текста и изпълняват същите магически функции. Първоначално образите отразяват реалността а възприятията, за да се превърнат в канонични конвенции, които обозначават даден елемент от действителността. Впоследствие от края на Новото царство образите започват да съставляват незримата, абстрактната реалност и се откъсват от съществуващата конвенционална „реалност“. Така невидимото започва да навлиза чрез образи, които имат символичен характер. Те са композирани като несъществуващи еkleктични комбинации от „реални“ елементи, но „сглобени“ създават нов изобразителен свят. Работата в тази посока

е изключително плодотворна, защото не е разработвана цялостно в египтологическата наука въпреки съществуващия изобилен изобразителен материал (или именно поради това).

10. Приносен характер има и направеното наблюдение за връзката между иконографията на царя и слънчевия диска в епохата на Амарна и характерното ново име и епитети на владетеля (**Царят и слънцето в учението на Амарна**). Анализът на името на фараона-еретик показва, че Ах-ен-итен означава, че царят е станал Ах за Диска, а Ах означава, че е достигнал ново безсмъртно състояние, което както се показва от примерите в текстовете става, когато царят-син е в прегръдките на своя божествен баща (слял се е със слънцето). Новата иконография изобразява именно това – царят е обгърнат от лъчите-ръце на бога, които му даряват вечен живот. В допълнение към името на царя е прибавен епитетът „Единствен на Ре“, а иконографията на царския образ показва, че единствено царят е обгърнат от слънчевите лъчи, които не се спускат за членове на неговото семейство или изобразените знатни египтяни. В този случай имаме припокриване на идеологическото послание на името, текстове и специфичната иконография на периода.

11. Съществен принос от **езиковедски и епиграфски** характер има работата **A Hymn to Osiris from the Late period**, в която е направено цялостното проучване на всички налични данни за текстове, в които е изписан един характерен химн към Озирис от I хил. пр. Хр. Изследването дава възможност за създаване на по-пълна версия на синоптичното издание на този химн, допълнена с транслитерация, превод и коментар.

12. Приноси от преводачески характер имат както студията **A Hymn to Osiris from the Late period**, в която е преведен важен химн към Озирис, с корекции и допълнения, към предшестващи преводи и изясняване на трудни за превод пасажки, които са оставени непревеждани, така и първият цялостен превод на **Текстове на пирамидите** на български език. Този важен за египетската религия и култура корпус е и изобщо най-древният корпус на религиозната литература, достигнал до наши дни. Съществуващите преводи на основни европейски езици са едва няколко, а появата на нов превод на тези текстове в египтологията е значимо събитие. В допълнение трябва да се спомене, че настоящият превод е допълнен от транслитерация, която обикновено не се използва в такива издания. Наличието на транслитерация е важно, защото тя показва не само как е прочетен египетският йероглифен текст, но в комбинацията ѝ с превода ясно разкрива направения граматичен анализ на изреченията, който в другите случаи остава недостъпен за читателя. Така оформеният

превод би могъл да се използва от други изследователи, които дори с ограничени познания по древноегипетски език, или от други хуманитарни области, биха могли да извлекат максимални познания върху текста за собствените им сравнителни и културологични изследвания.